

УДК 378:33

Олександр Шпак, доктор педагогічних наук, професор, академік АН ВО України
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
м. Київ

Володимир Терес, кандидат педагогічних наук, доцент
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ДИДАКТИЧНА СУТНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЕКОНОМІЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

У статті автори актуалізують сутність педагогічних технологій, їх дидактичну роль в економічній освіті педагогічних кадрів.

Ключові слова: педагогічні технології, економічна підготовка, дидактика.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення при організації процесу навчання у вищій школі, недостатньо обмежуватися вдосконаленням відтворювальної діяльності студентів. Суспільство поставило перед вузами завдання цілеспрямовано розвивати творчі та пізнавальні здібності всіх студентів, виконання якого можливо лише через включення їх у процес творчої діяльності. Для стимулювання пізнавальної активності студентів необхідно, поруч із традиційними методами, застосовувати інтенсивні педагогічні технології.

Біля витоків технологізації педагогічного процесу стояв А.С. Макаренко. У "Педагогічній поемі" він писав, що педагогічне виробництво ніколи не будувалося за технологічною логікою, а завжди за логікою моральної проповіді. Саме тому, на його думку, в педагогічному процесі відсутні всі важливі виробничі процеси: технологічний процес, облік операцій, конструкторська і технологічна підготовка виробництва, нормування, контроль тощо.

Технологія навчання на відміну від методики навчання містить гарантований мінімальний рівень навченості, має можливість повторювати і відтворювати результати. Дискусія про сутність педагогічних технологій, що проводилася в 1986 році ЮНЕСКО, закінчилася публікацією офіційного визначення: "Педагогічні технології – це систематичний метод планування, застосування й оцінювання всього процесу навчання і засвоєння знань шляхом врахування людських і технічних ресурсів та взаємодії між ними для досягнення більш ефективної форми освіти".

Нові соціально-економічні умови, що складаються в Україні, вимагають орієнтації

педагогічних технологій на формування активної, творчої особистості, здатної приймати самостійні рішення в нестандартних ситуаціях і нести відповідальність за прийняті рішення. Таким чином, в основу педагогічних технологій економічної підготовки педагогічних кадрів є підстави покласти модель розвиваючого навчання, (за В.В. Давидовим). Ця модель передбачає [5]:

- розвиток психічних новоутворень, типових для віку студентської молоді (соціальна активність, діловитість, обачливість, самостійність, відповідальність, підприємливість тощо);
- організацію навчання на основі провідної діяльності даного вікового періоду (учіння, навчання, праця, гра тощо);
- реалізацію взаємозв'язків з іншими видами діяльності;
- наявність системи методик, що забезпечують досягнення необхідного розвитку;
- можливість діагностики рівня розвитку знань, умінь і психологічних новоутворень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Масове запровадження педагогічних технологій припало на початок 60-х років. У зарубіжних країнах воно пов'язане з іменами Б. Блума, Д. Брунера, Г. Грейса, Дж. Керролла, В. Коскарллі, Д. Хамбліна та ін. У радянській теорії та практиці освіти технологічний підхід започатковували Ю. Бабанський, В. Беспалько, П. Гальперін, М. Кларін, Л. Ланда, О. Ривін, Н. Талізін, Н. Щуркова. Окремо було проведено дослідження, присвячені технологічним аспектам вищої, в тому числі педагогічної освіти (В. Андрєєв, С. Архангельський, В. Бондар, М. Левіна, О. Мороз, М. Нікандров,

ДИДАКТИЧНА СУТНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЕКОНОМІЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

О. Околотетов, В. Серіков, В. Сластьонін,
О. Уман та ін.).

Останніми роками значний акцент робиться на технологічних аспектах економічної освіти учнівської молоді. Новаторські ідеї в цій проблемі розпочав І. Прокопенко, активний і діловий дослідник з проблем економічної освіти (Людина у світі економіки та бізнесу. – Харків: Основа, 1995, Економічна освіта школярів: посібник. – Харків: Основа, 1995).

Вчений приходить до однозначного висновку: економічна підготовка учнів і вчителів в нових соціально-економічних умовах не може будуватись на старих навчально-виховних підвалинах – їй необхідний новий підхід, який базувався б на не стандартних, а на активних формах організації і процесуальному забезпеченні економічної освіти.

Ми вважаємо, що нове слово в організаційних і дидактичних формах економічного виховання сказав Ю. Стрельников. Його фундаментальна робота “Проектування професійно-орієнтованої дидактичної системи підготовки бакалаврів економіки” засвідчує, що досягнення ґрунтовно орієнтується в нових формах, методах, засобах економічної підготовки освітянських кадрів. Ми поділяємо думку автора, що новий економічний напрямок підготовки кадрів базується на сучасному педагогічному мисленні.

Знаково, що теоретичні основи технологій не без успіху розвивають вчителі-практики (А. Фелечко, м. Одеса, А. Яськова, Хмельницька обл., Т. Фасвська, Рівенська обл., О. Варецька, м. Запоріжжя, В. Уткіна, м. Харків, Ю. Бицюра, м. Київ та ін.).

Все це дає підстави стверджувати, що в технологічних основах підготовки учнів та освітянських кадрів намітився певний і, що характерно, перспективний прорив, який засвідчує, з одного боку, переконливий інтерес до економіки як науки життєвого мислення, а, з іншого, до креативного визначення свого місця в професійній діяльності.

Мета статті. Розкрити організаційні та дидактичні основи технології економічної підготовки майбутніх організаторів і суб’єктів навчально-виховного процесу.

Виклад основного матеріалу. На основі теоретичного аналізу встановлено, що поняття технології міцно увійшло в суспільну свідомість другої половини ХХ століття і стало своєрідним відображенням наукового і практичного мислення. Його регулятивний вплив полягає в спонуканні дослідників і практиків в усіх сферах, в тому числі і в освіті [2] до:

- пошуків засобів підвищення результативності діяльності;
- мобілізації кращих досягнень науки і досвіду з метою отримати науково-достовірний результат;
- орієнтації діяльності на інтенсивну, тобто максимально наукову основу, на протиположність екстенсивній, яка призводить до невиправданих витрат зусиль, часу і ресурсів;
- надання більшої уваги прогнозуванню і проектуванню діяльності з метою попередження її корекції в процесі виконання;
- застосовування найновіших інформаційних засобів тощо.

Тим самим, технологічність стає домінуючою характеристикою діяльності людини, означає перехід на якісно новий ступінь ефективності, оптимальності, науковості. Ми поділяємо думку, що технологія – не данина моді, а стиль сучасного науково-практичного мислення [3].

Поняття технології є переконливим свідченням спрямованості прикладних досліджень (у тому числі й педагогічних) на радикальне вдосконалення людської діяльності, інтенсивності, інструментальності, технічного озброєння. Технологія в кожній сфері її застосування – це діяльність, яка максимально відображає об’єктивні закони даної предметної сфери і тому забезпечує найбільшу для конкретних умов відповідність результату діяльності, передбаченому в попередньо поставленій меті [6]. Відмінність педагогічних технологій від сфер матеріально-технологічної або інженерної діяльності зумовлюється специфікою навчальної предметної галузі. Зокрема тим, що сфера педагогічної діяльності не може бути окреслена і охарактеризована чітким предметним полем, однозначним набором функцій, відокремленням власне професійних дій від спонтанного спілкування та емоцій. Операційний бік педагогічної діяльності не може бути відмежованим від її особистісно-суб’єктивних параметрів, раціональна регуляція – від емоційної. Суб’єктивність, часовий лаг (віддаленість), варіативність результату не дають можливості забезпечити такий самий рівень його передбачуваності і гарантованості, як в інженерно-технічних галузях.

Навколо поняття педагогічної технології в усьому світі точаться серйозні дискусії, що позбавляє можливості дати йому однозначне, консенсусне визначення. До головних характеристик (критеріїв) педагогічної технології дослідники зараховують [1] її системність, концептуальність, науковість, інтегративність, гарантованість результату, відтворюваність,

ДИДАКТИЧНА СУТНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЕКОНОМІЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

ефективність, якість навчання, мотивованість навчання, новизну, алгоритмічність, інформативність, оптимальність, можливість тиражування і перенесення в нові умови тощо. Критерію доцільності повинні відповідати всі провідні ознаки технології навчання. Наприклад, про відтворюваність технології можна вести мову лише такою мірою, яка це відповідає закономірностям індивідуальності, суб'єктивності учасників педагогічного процесу, а системність та інформативність технології не повинні заперечувати “авторський”, креативний, імпровізаційний природі педагогічного процесу.

Така різноманітність, причому далеко неоднозначних і суперечливих характеристик, викликає потребу визначити узагальнену інваріантну ознаку педагогічної технології, яка б якнайповніше відображала її сутність. Ми цілком переконані в тому, що педагогічна технологія – це, в першу чергу, педагогічна діяльність, яка максимально реалізує в собі закони навчання, виховання і розвитку особистості, і тому вона забезпечує її (діяльності) кінцеві результати. Чим краще будуть реалізовані ці закони, тим вищою буде гарантія результату.

В “Енциклопедії педагогічних засобів, комунікацій і технологій” П. Мітчел дав таке визначення поняттю “педагогічна технологія”: “Педагогічна технологія є галуззю досліджень і практики (в межах системи освіти), що має зв’язки із всіма сторонами організації педагогічних систем для досягнення специфічних педагогічних результатів, а також таких, що потенційно відтворюються” [4].

Технологія навчання, на відміну від методики навчання, містить гарантований мінімальний рівень навченості, має можливість повторювати і відтворювати результати. Дискусія про сутність педагогічних технологій, що проводилася в 1986 році ЮНЕСКО, закінчилася публікацією офіційного визначення: “Педагогічні технології – це систематичний метод планування, застосування й оцінювання всього процесу навчання і засвоєння знань шляхом врахування людських і технічних ресурсів та взаємодії між ними для досягнення більш ефективної форми освіти” [5].

Синтез різних точок зору щодо поняття “педагогічні технології” дав можливість багатьом дослідникам зупинитися на такому визначенні цього феномену: “Педагогічна технологія – це педагогічно й економічно обґрунтований процес досягнення гарантованих, таких що потенційно відтворюються, запланованих педагогічних результатів, які включають формування знань і вмінь шляхом розкриття спеціально

переробленого змісту, реалізація якого відбувається на основі наукової організації праці і поетапного тестування” [1]. Такій дефініції важко заперечити. Проте не можна оминати увагою той факт, що в ній нічого не згадується про такий важливий елемент педагогічної технології, як діяльніша форма навчання, що забезпечує розвиток творчої, соціально-активної особистості. Теорія і практика “діяльнісного підходу” ґрунтується на тому, що процес навчання і виховання не сам по собі розвиває особистість, а лише тоді, коли вони мають діяльнісні форми і мають відповідне змістове наповнення. Про це переконливо засвідчили чисельні праці багатьох відомих прибічників діяльнісного підходу, в першу чергу, Л.С. Виготського.

У своєму дослідженні ми стоїмо на позиції, що технологія навчання – це доцільна педагогічна діяльність, яка реалізує науково обґрунтований проект дидактичного процесу і має більш високий ступінь ефективності, надійності і гарантованості результату, ніж це властиве традиційним методикам навчання. Запропонувавши таке визначення технології навчання, ми не заперечуємо можливості його модифікації в тих випадках, коли технологія навчання виступає як детермінований, логічно структурований дидактичний процес, що інваріантно відбувається під впливом певних педагогічних умов і забезпечує діагностований результат, або ж як цілісна система концептуально і практично значущих ідей, принципів, методів, засобів навчання, що гарантує достатньо високий рівень ефективності і якості навчання при її подальшому відтворенні і тиражуванні.

Таким чином, педагогічна технологія поєднує в собі упорядковану сукупність дій, операцій і процедур, покликаних забезпечувати діагностований і гарантований результат в умовах навчального процесу, що постійно змінюється.

Критеріями того, що діяльність викладача в тому чи іншому фрагменті педагогічного процесу відбувається на технологічному рівні, можуть бути обрані [1]:

- наявність чіткої і діагностично заданої цілі, тобто коректно вимірюваного подання понять, операцій, діяльності студентів як очікуваного результату навчання, засобів діагностики досягнення цієї мети;
- подання змісту навчального матеріалу, що підлягає засвоєнню, у вигляді системи пізнавальних і практичних завдань, орієнтовної основи і способів їх вирішення;
- наявність достатньо жорсткої послідовності, логіки, певних етапів засвоєння теми (матеріалу, набору професійних функцій тощо);

ДИДАКТИЧНА СУТНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЕКОНОМІЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

- зазначення способів взаємодії учасників навчального процесу на кожному його етапі (викладача і студентів, студентів між собою), а також їх взаємодії з інформаційними технологіями (комп'ютером, відео, Інтернетом тощо);

- мотиваційне забезпечення діяльності викладача і студентів, в основу якого покладено реалізацію їх особистісних функцій у цьому процесі (вільний вибір, креативність, усвідомленість, життєве і професійне призначення);

- зазначення меж алгоритмічної і творчої діяльності викладача, допустимого відхилення від єдиних правил;

- застосування в навчальному процесі найновіших засобів і способів опрацювання інформації.

Нові соціально-економічні умови, що складаються в Україні, вимагають орієнтації педагогічних технологій на формування активної, творчої особистості, здатної приймати самостійні рішення в нестандартних ситуаціях і нести відповідальність за прийняті рішення. Таким чином, в основу педагогічних технологій економічної підготовки педагогічних кадрів є підстави покласти модель розвиваючого навчання, (за В.В. Давидовим). Ця модель передбачає [5]:

- розвиток психічних новоутворень, типових для віку студентської молоді (соціальна активність, діловитість, обачливість, самостійність, відповідальність, підприємливість тощо);

- організацію навчання на основі провідної діяльності даного вікового періоду (учіння, навчання, праця, гра тощо);

- реалізацію взаємозв'язків з іншими видами діяльності;

- наявність системи методик, що забезпечують досягнення необхідного розвитку;

- можливість діагностики рівня розвитку знань, умінь і психологічних новоутворень.

Ми поділяємо думку І.А. Сасової, що педагогічні технології, що ґрунтуються на розвиваючому навчанні і діяльнісному підході, повинні об'єднувати [5]:

- спосіб організації педагогічного процесу;

- наявність інструментарію (план, програма, підручник, серія вправ, дій, операцій, опис можливих результатів тощо);

- раціональну організацію діяльності педагога і студентів;

- послідовність операцій, які дозволяють одержати запланований результат із найменшими витратами всіх видів ресурсів;

- використання різних засобів навчання, що забезпечують досягнення поставленої мети;

- повторення дій.

Серед багатьох аспектів і проблем економічної підготовки особливим чином стоїть проблема розробки педагогічних технологій, що ґрунтуються на діяльніших формах навчання. Для цього можуть бути використані як традиційні, так й інноваційні форми і методи.

Організаційні форми навчання визначають взаємодію викладача і студентів, яка регулюється певним, завчасно встановленим порядком і режимом. Головною характерною ознакою організаційної форми ми вважаємо те, що її застосування безпосередньо не пов'язане з характеристикою процесу навчання. Тому в економічній підготовці можуть застосовуватися як традиційні форми навчання – лекція, семінар, екскурсія, – так і деякі нові: дидактичні і рольові ігри, захист творчих проєктів, інтелектуальні конкурси, “мозкові штурми” та деякі інші. В процесі застосування останніх метою заняття стає не просто досягнути певного рівня економічних знань, умінь і навичок, але, що ще більш важливо, створити належні умови для розвитку економічно важливих якостей особистості, економічного мислення і економічної поведінки. Реалізація такої мети значною мірою визначається створенням у студентів сильної внутрішньої мотивації. Цьому сприяють:

1. Формування уявлень про необхідність економічної підготовки в майбутній професійній діяльності. При цьому на перший план виходить особистість вчителя і його підготовка не тільки наукова, загально педагогічна, предметно-методична, психологічна, але й соціальна. Здійснюючи економічну освіту й виховання школярів, вчитель повинен вміти переконувати своїх вихованців не словами і голосливими закликами, а застосовувати для цього цілком конкретні економічні та соціально-економічні ситуації.

2. Створення мотиваційних проблемних ситуацій шляхом постановки спеціальних пізнавальних задач, проблемного експерименту з непередбачуваним результатом та ін.

3. Застосування методів, що активізують пізнавальний інтерес (рольові ігри, змагання, диспути, тренінги, подорожі, аукціони, захист творчих проєктів тощо). Розроблені за нашою участю економічні ігри: “Ринкова економіка”, “Ділові люди”, “Шкільна фондова біржа”, “Фортуна” та багато інших продемонстрували свої високі дидактичні якості і виховні можливості. Найважливішою їх особливістю є те, що вони забезпечують не тільки емоційне входження учасників у ситуацію, але й дозволяють застосовувати різні стратегії, створюють

оптимальні умови для розвитку передбачуваності економічних подій, гнучкості мислення. Економічна гра вчить особистість формам колективної й індивідуальної діяльності, прийняттю самостійних і скоординованих рішень, стимулює практичні навички, розвиває увагу й інтуїцію.

Під навчально-методичним комплексом ми розуміємо сукупність дидактичних засобів навчання: підручників, задачників, роздаткового матеріалу, тести для контролю рівня засвоєння навчального матеріалу.

Складові навчально-методичного комплексу покликані забезпечити можливість застосування навчально-пізнавальної (лекції, семінари, практичні роботи, виклад альтернативних точок зору тощо), ігрової (рольові, комп'ютерні та інші ігри), навчально-розвиваючої (дискусії, змагання, диспути, конкурси, вікторини тощо), самостійної (реферати, доповіді, творчі проекти, аналіз та узагальнення статистичного економічного матеріалу та ін.) діяльності студентів.

Висновки. Отже, є всі підстави стверджувати, що педагогічні технології, спрямовані на забезпечення соціально-економічної підготовки майбутнім педагогам, покликані:

- створювати у майбутніх педагогів “смак успіху”, впевненості у своїх силах, враховувати результати індивідуальної творчої діяльності,

порівнювати нові успіхи з минулими успіхами того самого майбутнього педагога, а не порівнювати майбутнього педагога одного з іншим;

- формувати узагальнені поняття, вчити аналізу і синтезу, порівнювати і зіставляти, узагальнювати і систематизувати, а не навчати аналізу сукупності розрізнених фактів;

- розвивати у майбутніх педагогів цілісне бачення світу і ролі людини в цьому світі, перетворювати всю одержувану інформацію в особистісно значущу для кожного майбутнього освітянина.

1. Гершунский Б.С. Компьютеризация в сфере образования: проблемы и перспективы. – М.: Педагогика, 1988. – 263 с.

2. Краевский В.В. Проблемы научного обоснования обучения. – М.: Педагогика, 1977. – 264 с.

3. Лутай В.С. Філософія сучасної освіти. – К.: Центр “Магістр-8”., 1996. – 256 с.

4. Марков А. Как учат экономистов в университетах США // Экономические науки. – 1991. – №1. – С. 104 – 110.

5. Сасова И.А. Педагогические технологии социально-экономической подготовки школьников // Образование и рынок. – 1998. – №1. – С. 23 – 26.

6. Смолюк І.О. Технологія економічної освіти. – Луцьк, 1997. – 104 с.

Стаття надійшла до редакції 18.06.2009

a b c d a b c d a b c d a b c d a b c d a

?

Джерела мудрості

*“Святе слово – рідна мати;
Єсть іще святиця Вища,
Богові мийліша –
Рідная Вкраїна”.*

Пантелеймон Куліш
"Святиня", 1861

“Тільки коли існує об’єднуюча спільна ідея української національної незалежності, можемо говорити про існування української нації”.

В'ячеслав Липинський
"Листи до братів хліборобів", 1926